

Сучасний міський фольклор

Джерело: Богданова Ю. М. Сучасний міський фольклор: специфіка наративу. URL: http://www.confcontact.com/2013-rol-ukrainovedeniya/1_bogdanova.htm

Сучасна духовна ситуація в Україні й у світі характеризується глибинними зрушеннями, які виявляються на різних рівнях суспільного буття й свідомості. Відродження національної культури, у тому числі її наративної спадщини, – один з аспектів цих процесів. Саме тому нашу увагу привернув сучасний міський фольклор. Безумовно, він є цінним але маловивченим джерелом пізнання поточного стану фольклорної творчості.

У сучасному світі, позначеному потужними урбаністичними та глобалізаційними процесами, фольклор набуває нових якостей та функцій. Учені констатують зміну фольклорної парадигми в умовах міст а, відповідно, необхідність ширшого врахування сучасних культурологічних підходів до методології фольклору, його структуризації. Ефективним підходом є зокрема диференціація та розгляд сучасного фольклору у контексті його функціонування в різних соціальних стратах, групах («стратифікація» фольклору). Групові підрозділи новітнього фольклору (як і територіальні, конфесійні тощо) є органічними складовими його загальнонаціонального цілого.

З цієї теми нас зацікавили праці сучасних дослідників-фольклористів таких як: Т. Бакіна, В. Буряк, В. Галацька, М. Дмитренко, М. Долгов, Л. Іваннікова, Л. Єфремова, В. Карпович, Р. Кирчів, М. Красіков, Н. Лисюк, О. Лобащук, С. Лойтер, М. Марфобудінова, С. Неклюдов, І. Павленко, В. Сокіл, В. Старченко, Л. Стрюк, О. Харчишин, К. Фролова, Т. Щіпанська, Ф. Яловий.

У вивченні сучасного українського міського фольклору залишається ще багато незвіданого, нез'ясованого та цікавого.

Сам термін «наратив» був запозичений з історіографії. Він виник в рамках концепції «наративної історії», що трактує зміст історичної події не як обґрунтований об'єктивною закономірністю історичного процесу, але як виникаючий у контексті розповіді про подію і нерозривно зв'язаний з інтерпретацією (наприклад, робота Тойнбі «Людство і колиска-земля. Наративна історія світу», 1976).

Наратив, іноді нарратив (англ. і фр. narrative – розповідь, оповідання, від лат. *narrare* – мовний акт, тобто вербальний виклад – на відміну від уявлення): історично і культурно обґрунтована інтерпретація якогось аспекту світу з певної позиції. У літературі наратив – лінійний виклад фактів і подій у літературному творі, тобто те, як воно було написано автором.

Варто зазначити, що дослідники та збирачі українського фольклору на рубежі XIX–XX ст. не тільки зафіксували, але й дуже детально відобразили у своїх працях процеси новотворення й трансформації народної творчості, що відбувалися у сфері усної народної словесності їх часу, показали характерні аспекти її, пов'язаності з добою, та дослідили роль і функціонування наративів у повсякденному житті людей. На наш погляд особливо виокремилися дослідження новотворчості в українському фольклорі XIX – початку XX ст. в розвідках В. Гнатюка, Г. Залюбовського, Ф. Колесси, І. Манжури, Я. Новицького, І. Франка, Д. Яворницького та ін.

Однак новотворчість ХХ-го століття через Дві світові війни, революції, репресії та важкий післявоєнний час фактично обірвалися на десятиліття. Жорстока ідеологічна та режимна диктатура спричинила суттєву регресію предметних напрямків і аспектів фольклористичних досліджень в Україні, деградацію української науки, зокрема її гуманітарної українознавчої частини.

Сучасний російський фольклорист Борис Путілов, окреслюючи вектор предметного поля фольклору, виходить з того, що останній є інтегральною складовою традиційної культури, зокрема духовної, тому відносить до нього все з народної словесності, що є дотичним до народної традиційності. Це не тільки художня словесність, представлена канонізованими жанрами: народних пісень, казок, легенд, переказів, приказок, прислів'їв, загадок та ін., але й стереотипізовані в процесі побутування і традиційних функціональних зв'язків види словесності без явних ознак естетизації: заклинання, ворожба, божба, побажання, формули вітання й прощання, прокляття, лайки, чутки, забобонні прикмети, ярмаркові вигуки й примовляння тощо.

До фольклору входять й сучасні міські наративи, в тому числі й ті, які трансформувались з опозиційних настроїв до радянського тоталітарного режиму, позначені духом протесту й боротьби, які в умовах того часу були під забороною, вважалася поза законом.

Фольклорне середовище створюється і функціонує на основі суми діючих і повторюваних культурно-побутових стереотипів, які є органічними складовими живої традиції. Таким стабільним середовищем для української фольклорної традиції було село. Саме в ньому відбувалися головні процеси репродукування цієї традиції і нарощення її новими утвореннями. Невипадково ще до недавнього часу погляди наших фольклористів були звернуті виключно на село – до такої міри, що вони не помічали чи нехтували творчістю типу фольклорної в позаселянських середовищах.

Український фольклор – переважно селянський, бо «колискою творення» фольклору є сільське середовище. Це те «общинне» коло, в якому проходить життєвий шлях людини, з яким вона узгоджує дії свого особистого та громадського побуту, формує цілу систему обрядів, ритуалів, які стають для людини нормою поведінки. Це не означає, що місто не бере участі у творенні фольклору. Принципова різниця поміж середовищами села й міста полягає в тому, що перше – замкнене й соціально компактне, яке сприяє локалізації традиційної культури; друге – етнічно й соціально відкрите – схильне до асиміляції культурних цінностей. Для села характерне поєднання комунікативних ланок: творець – медіум – реципієнт. Усередині фольклорного середовища перебувають і доярка, і вишивальниця, і майстриня, і поштарка, і гурт колишніх колгоспниць співають для себе. Для міського середовища характерна диференціація названих ланок, відокремлення творця від слухача та виконавця. Асиміляція села до міста має принципове значення в профілізації різних форм матеріальної та духовної цінності, є причиною постійної суперечності поміж так званим первинним фольклором, сільським (як його тепер називаємо, аутентичним), вторинним, представленим у різних інших формах поза аутентичним, і так званим фольклоризмом.

Так поза увагою вітчизняної фольклористики залишилися фольклорні наративи міст в Україні. Походить це від утвердженого віддавна уявлення, що міста є територіальним простором чужих етносів й спільнот, непродуктивних для

українського фольклорного середовища. Це уявлення, на нашу думку, є недостатньо коректним. Адже співіснування різних етносів на побутовому, а отже й фольклорному рівнях не знищували, а доповнювали наративу фольклорну базу, вносили нові елементи фольклору асимілюючи їх до нових реалій навколишнього світу. Така етнокультурна єдність простежувалась й у кінці XIX – на початку XX ст., коли українські міста наповнювалися чужорідними чиновницькими, військовими і купецько-промисловими елементами, посилено і в офіційному порядку «обмосковлювалися».

Ми погоджуємося з думкою Романа Кирчіва, що майже поза увагою нашої науки залишився й процес формування в містах України своєрідного фольклорного середовища у час колективізації й індустріалізації та й взагалі радянського періоду у зв'язку з величезним впливом, міграціями населення сіл і його інтенсивною урбанізацією. Дослідження цього процесу було односторонньо спрямоване на висвітлення інтернаціоналізації культурно-побутового середовища та формування в ньому етнокультурних рис «нової історичної спільності «радянського народу». Упущення, вважаємо, дуже істотне, оскільки це час, коли в Україні відбувалася докорінна ломка традиційних основ усіх сфер життя – господарського, культурно-побутового, релігійного, сімейного, громадського, коли відбувалося нове соціальне структурування її населення з постійно діючою тенденцією не на користь селянства, яке стало у відсотковому відношенні меншим від жителів міст і промислових осередків. Уже ці об'єктивні обставини не могли не спричинитися до значних змін у структурі і характері новочасного фольклорного середовища – того ґрунту, на якому продовжує жити, функціонувати і розвиватися українська народна творчість новітнього часу.

На сьогодні, вивчення українського міського фольклору набуває нового імпульсу, оскільки залишається ще багато нез'ясованого, в минулому, активно з'являються нові твори. Знання історичних та культурних надбань попередніх поколінь, збирання й упорядкування матеріалів щодо виникнення й трансформації сучасних міських наративів та відродження фольклорної традиції необхідні один з продуктивних напрямків фольклористичної науки, суголосної нашому часу.